

V. Galagan

THE PROBLEMS OF RECOVERING LOSSES TO THE VICTIM OF THE CRIME

The article considers the legal regulation of recovering losses to the victim, taking into account the documents of international law and legal regulation of Ukraine, as well as analyzes the proposition concerning these issues.

УДК 340.13

Гнатюк М. Д.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЦІЛЕЙ НОРМ ПРАВА

У статті аналізуються теоретичні аспекти реалізації цілей різних видів норм права.

Правові норми становлять один із найсуттєвіших факторів, що забезпечують стабільність функціонування того чи іншого соціального організму.

В юридичній літературі інтерес до пізнання цього соціального явища пов'язується з різноманітними аспектами.

Загальновизнаною є теза, відповідно до якої норма права є загальнообов'язковим правилом поведінки для всіх [1]. Тобто дана ознака правової норми поширюється на всіх суб'єктів права, у тому числі й на посадових осіб - державних службовців, і на саму державу. З цього приводу доцільно згадати висловлювання Г. Ф. Шершеневича, який писав, що правило «повинно дотримуватися і самою владою, яка його встановлює... Якщо ж влада, яка встановила правило, не бажає його дотримуватися, а діє в кожному конкретному випадку на власний розсуд, то право замінюється свавіллям» [2].

Визнаючи неабияку роль держави в процесі створення і реалізації норм права, багато правознавців виходять з того, що державна влада не є «воля», яка може робити що завгодно і як завгодно, «спираючись на силу», і що «найважливішим служінням загальному благу є служіння праву» [3].

Звичайно, виходячи з досвіду функціонування держави і права, у праві завжди знаходить ви-

раз воля володарюючих. Право завжди виражає державну волю як його основу і саме з волею держави пов'язується мета реалізації правових норм.

У юридичній літературі в дослідженні проблем правореалізації та правозастосування часто вказується на цілі, для досягнення яких створюються норми права. Зокрема, С. А. Комаров пише про те, що норми права справляють вплив на суспільні відносини «з метою їх зміцнення» [4].

Однак, на думку окремих дослідників, вказівка на цілі норм виявляється зайвою, оскільки, по-перше, це не стільки цілі окремих норм, скільки цілі правового регулювання взагалі, і по-друге, право виконує не тільки функцію стабілізації, направлену на закріплення суспільних відносин [5].

Однак, як справедливо зазначає М. К. Маліков, «цілі норм права передбачають творчо перетворювану сторону свідомості і дії правозастосовувача. Тільки в результаті цілеспрямованої діяльності посадових осіб реалізується норма на основі конституційних принципів» [6].

Тобто мета діяльності суб'єкта правовідносин не є елементом однієї лише цілі норми права, а виступає об'єктивною необхідністю для задоволення суспільних та особистих потреб. Тому, як пише Є. І. Аюєва, ціль характеризується як атрибут вольових дій людей і соціальних інститутів,

які визначаються нормами права, положеннями, принципами [7]. Отже, правові цілі тісно пов'язані з волею держави.

В юридичній літературі існують погляди, згідно з якими до цілей правових норм відносяться встановлення юридичних фактів, умов і порядку виникнення, зміни і припинення різноманітних суспільних відносин (державних, адміністративних, трудових тощо) [8]. Ціллю правових норм вважається також встановлення порядку юридичного оформлення таких відносин (наприклад, видача ордеру, винесення вироку тощо). Упорядкування відповідних відносин за допомогою норм права викликане необхідністю забезпечення інтересів самих учасників конкретного відношення, а також інтересів суспільства, держави, колектива [9].

Отже, здійснення цілі норми права є результатом здійснення певних дій суб'єктами права відповідно до волі законодавця. Оскільки цілі правових норм мають загальний характер, обумовлені інтересами суспільства та особи, то для забезпечення відповідності їм конкретних цілей індивідів і їх колективів необхідна наявність реальної сили, якою є система органів державної влади і самоуправління, правосуддя, нагляду тощо. Саме вони забезпечують свою діяльність у відповідності з цілями дій громадян і організацій, які мають відповідати вимогам закону і загальним цілям та інтересам держави і суспільства.

Ряд дослідників з урахуванням цілей норми права і її реалізації визначають ефективність права [10]. Визнання правової основи ефективності різноманітних механізмів права передбачає визначення проблеми ефективності через категорію «ціль». Тому не випадково, що більшість науковців під ефективністю права розуміють відповідність між досягнутим результатом і тією ціллю, для досягнення якої було прийнято правову норму [11].

Як слушно зазначає В. В. Лазарев, було б помилково заперечувати наявність цільового моменту в праві взагалі і в правозастосовчому акті зокрема, оскільки останній, будучи одним із ланцюгів механізму правового регулювання і будучи заснованим на праві, містить у собі цілісні якості, притаманні праву [12].

Мета правового регулювання включає сукупність механізмів впливу на суспільні відносини, тому у вивченні правових цілей слід враховувати й те, що в процесі реалізації правові інститути можуть надавати нові результати, вони

можуть свідчити й про наявність прихованих внутрішніх причин і законів, яким підпорядковані відповідні фактори суспільного життя. Крім того, на цілі реалізації права впливають нетипові випадки правозастосовчого процесу: а) правозастосування при одночасовому здійсненні конкретизації правових норм; б) правозастосування при наявності прогалин у праві; в) застосування права при значному допущенні міркування правозастосувача (застосування на основі компетентних норм); г) застосування права при проведенні державно-правового експерименту [13].

Отже, реалізація цілей норм права потребує подальшого вивчення насамперед з точки зору рівня ефективності застосування норм права.

Ефективність права в юридичній науці зазвичай розглядається як відношення цілі, з якою прийнята правова норма, до результату її дії. Однак таке бачення проблеми, як зазначає Л. І. Спиридонов, не виправдано обмежує предмет аналізу результативності однією лише правотворчою діяльністю держави. Відповідно до цього, правотворчий орган, з'ясувавши соціальну проблему і поставивши на меті вирішити її юридичними засобами, видає норму права, яка, впливаючи на поведінку суб'єктів, змушує їх робити вчинки, на які саме і розраховував законодавець [14].

Так, нормативно-правові акти формулюють перш за все цілі, які стоять перед суспільством, державою, особою. Ці цілі свідомо визначаються людьми в процесі їх правотворчої діяльності. Виражаючи активну сторону людської свідомості, вони спрямовують діяльність суб'єктів права й одночасно матеріалізуються через їх діяльність.

Отже, цілі норм права свідомо визначаються суб'єктами, а не право визначає цілі. Люди в результаті свідомих, вольових цілеспрямованих дій перетворюють ідеальні цілі, які містяться в праві, на їх результат.

Як відомо, своєрідність правових приписів виявляється в їх найменуванні. Тут важливе значення має функціональна спрямованість правових норм (охоронні, регулятивні і т. д.), специфіка предмета і методу правового регулювання різноманітних суспільних відносин - галузева належність правових установок (кримінально-правові, цивільно-правові, імперативні, диспозитивні та ін.).

В юридичній літературі серед критеріїв класифікації норм права визначають такий критерій, як класифікація норм права за функціями (метою, призначенням). Їх поділяють на: а) регулятивні - ті, що мають на меті довести до суб'єктів

права, встановлені й гарантовані державою правилами поведінки. В них відсутні вказівки на санкції, які може застосовувати держава до правопорушника. Ці норми складаються з гіпотези і диспозиції; б) охоронні (правоохоронні) - мають на меті запобігти порушенню регулятивних норм, визначити міру впливу держави на правопорушників. Основною частиною такої норми є санкція, яка і визначає цю міру впливу [15]. Отже, охоронна норма існує лише у своєму відношенні до регулятивної. В той же час регулятивна норма хоча й виступає первинною відносно охоронної, однак втрачає поза зв'язком з нею якість належності до права [16].

У зв'язку з цим особливим видається питання щодо спеціальних правових норм, адже своєрідність спеціальних приписів полягає в специфіці відносин, які регулюються цими нормами, у включеності цілей і завдань, які стоять перед ними, в особливостях їх створення.

Що ж стосується цілей спеціальних правових норм, то, як зазначає П. Є. Недбайло, вони «видаються зі спеціальною метою регулювання відповідних відносин і лише в чітко визначених межах своєї дії забезпечують досягнення конкретної мети» [17].

Отже, цілі норм права визначаються залежно від виду правової норми, відповідно і процес реалізації даних цілей перейматиме всі ті особливості, які притаманні реалізації відповідної норми права. Особливістю реалізації цілей спеціальних норм є те, що вони містять у собі систему цілей.

І. Н. Сенякін, зокрема, виходячи із системного цільового характеру спеціальних норм, вказує на такі їх цілі, як конкретні, особливі, перспективні, проміжні.

Конкретні цілі спеціальних норм знаходять своє закріплення або в гіпотезі, або в диспозиції, або в санкції. Наприклад, цілі деяких кримінально-правових норм передбачені в санкції. Будучи первинним елементом, конкретна мета слугує

засобом взаємозв'язку з проміжною метою, вираженою в загальній нормі.

Особливі цілі обумовлені їхнім призначенням, специфікою правових відносин, особливостями тих функцій, які вони покликані виконувати. До них, зокрема, належать розкриття їх сутності і призначення, досягнення цілей, передбачених загальними нормами, усунення прогалин у праві тощо.

Перспективні цілі спеціальних норм пов'язані з процесами їх реалізації і становлять цілі, які мають бути втілені у життя найближчим часом. Іноді в спеціальних нормах одночасно передбачені не лише конкретні, а й проміжні або перспективні цілі. В інших випадках законодавець навмисно оговорює мету видання тієї чи іншої спеціальної правової норми [18].

Але основною метою, яка, на нашу думку, перш за все розкриває реалізаційну функцію правових приписів, є інформаційна мета правової норми повідомити своїх адресатів про те, що вимагає від них право, або які можливості надає і яким чином даний правовий припис може бути втілено у життя.

Як наука, так і практика часу доведення прийнятого нормативно-правового акта до відома населення пов'язана з набранням ним юридичної сили, і лише з цього часу норми права можуть бути реалізовані суб'єктами права.

Отже, можна констатувати, що нормою права є формально визначений припис, правило поведінки, яке встановлюється (санкціонується) та забезпечується державою з метою врегулювання суспільних відносин і яке є обов'язковим для всіх суб'єктів права. При цьому ознака забезпечення норми права державою має на меті й охорону, і застосування примусу, тобто всі необхідні засоби реального існування і дії правової норми. І правильна цільова реалізація норм права є основним аспектом ефективності даного процесу.

1. *Марченко М. Н.* Проблемы теории государства и права. - М., 2001 - С. 339.
2. *Шершеневич Г. Ф.* Общая теория права: Учебное пособие (по изданию 1910-1912 гг.). Т. 1. Вып. 1 / Вступ, ст. М. Н. Марченко. - М., 1995. - С. 313.
3. *Петражицкий Л.* Теория права и государства в связи с теорией нравственности. - СПб., 1907. - Т. 1. - С. 209.
4. *Комаров С. А.* Общая теория государства и права - М., 1996. - С. 180.
5. *Афанасьева Л. В.* Нормы права и их действие (вопросы теории): Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. - М., 2000. - С. 34.

6. *Маликов М. К.* Гносеологические основы реализации права: Учебное пособие. - Уфа: Изд-е Башкирского унта, 1998. - С. 120-121.
7. *Аюева Е. И.* О взаимосвязи цели и интереса в правоприменительной деятельности // СГП. - 1973. - № 2. - С. 12-19.
8. *Аюева Е. И.* Вказ. праця. - С. 12.
9. *Маликов М. К.* Вказ. праця. - С. 122.
10. *Методологические проблемы общественных наук.* - М., 1979. - С. 315.
11. *Лазарев В. В.* Эффективность правовых норм. - М., 1985. - С. 119-130.

- Лазарев В. В. Эффективность правоприменительных актов - Казань, 1975.- С. 40[^]*6.
11. Маликов М. К. Вказ. праця.- С. 123.
 12. Лазарев В. В. Правоприменительные акты и их эффективность в условиях развитого социалистического общества: Автореф. дис...- М., 197.- С. 10.
 13. Маликов М. К. Вказ. праця.- С. 126.
 14. Спиридонов Л. И. Теория государства и права. Учебник - М., 2001 - С. 214.
 15. Теория государства и права.- Тюмень: Институт гос. и права, 2000.- С. 107-108.
 16. Мотовиловкер Е. Я. Теория регулятивного и охранительного права.- Воронеж, Изд-во Воронежского ун-та, 1990.- С. 10.
 17. Недбайло П. Е. Применение советских правовых норм.-М., 1960.-С. 93.
 18. Сенякин И. Н. Специальные нормы советского права.- Саратов: Изд-во Сарат. ун-та, 1987.- С. 58.

M. Hnatiuk

THEORETICAL ASPECTS OF REALISATION OF LEGAL NORMS GOALS

In article theoretical aspects of realization of different kinds of legal norms goals are analyzed.

УДК 347.96

Гусарев С. Д.

ЮРИДИЧНІЙ ПРОФЕСІЇ - НАДІЙНЕ КАДРОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

У статті розкриваються окремі проблеми кадрового забезпечення органів суду, прокуратури, внутрішніх справ, які впливають на ефективність роботи названих відомств. Автор вказує на безпосередність взаємозв'язку між рівнем професійності правника та ефективністю правничої роботи.

В умовах розгалуження професійної діяльності сучасного етапу розвитку суспільства дедалі частіше постають на порядку денному питання професійної підготовки, кадрового забезпечення тощо, які врешті зводяться до проблематики людського фактору в умовах тієї чи іншої галузі. Постановка такого роду питань має свої об'єктивні причини, що впливають з тенденцій та закономірностей соціального розвитку, процесів реформування влади, громадянського суспільства, змін у сфері культурного життя тощо. І навіть попри високий рівень безробіття в Україні для багатьох установ та організацій дедалі більше актуалізується давно відомий принцип-гасло, згідно з яким кадри вирішують усе. Особливо відчутним для суспільства є брак управлінських кадрів, чия робота більшою мірою має

публічний характер та пов'язана із задоволенням загальносуспільного інтересу. Це, наприклад, представники владних структур держави та місцевого самоврядування, рішення та повсякденна діяльність яких торкаються життєво важливих проблем населення нашої країни. Не менш важливою проблемою в аспекті кадрового потенціалу є проблема формування високопрофесійного корпусу юристів, праця яких застосовується не тільки в господарській діяльності, в сфері приватного інтересу, а й у галузі функціонування публічного права, політичних відносин. З точки зору змісту проблематику кадрового забезпечення юридичної професії становлять такі питання, як підготовка, перепідготовка кадрів, організація професійного навчання, виховання, питання іміджу та гарантій юридичної професії, відпові-